

Camille (voorop) en Lode (2e in de rij): het verhaal van een lange politieke relatie

**Wim Geldolf, Camille Huysmans
en Lode Craeybeckx (1922-1968).
Het verhaal van een politieke
relatie in goede en kwade dagen**

*Denise De Weerd, historica,
erehoofdconservator Koninklijke
Bibliotheek Albert I, Brussel*

"Het is een constante in de geschiedenis dat het politieke bedrijf het toneel vormt voor veelvoudige confrontaties tussen ideeën, groepen evengoed als tussen personen, voorverp en soms slachtoffers van persoonlijke ambities, frustraties en afrekeningen".

(Uit de toespraak van Willy Claes, minister van State, bij de voorstelling van het boek van Wim Geldolf, op het Stadhuis van Antwerpen op 10 september 1999.)

Wim Geldolf heeft het, in zijn vergelijking van twee eminente en boeiende persoonlijkheden uit de nationale en plaatselijke Antwerpse politiek, aangedurfd de soms zeer delicate verhouding tussen een oude rot in het vak en een jonge idealist die hij onder de vleugels nam, uit te diepen. Hij heeft de evolutie van iemand van het idealistische internationaal socialisme van vóór de Eerste Wereldoorlog en iemand van de nieuwe generatie, getekend door een 'foute' houding in die oorlog, met scherp politiek en veel psychologisch inzicht behandeld. Dat beschermheer en beschermeling uit een verschillend kamp kwamen voegt een extra dimensie toe aan de evolutie van deze politie-

ke relatie.

Camille Huysmans pro en versus Lode Craeybeckx is geen groots opgevatte biografie. Geldolf kiest en behandelt betekenisvolle raakpunten en conflicten tussen beide BWP'ers die verhelderende en vrijwel onbekende aspecten brengen van de politieke verhoudingen in de metropool.

Raakpunten en bescherming

Het verhaal begint op het ogenblik dat de jonge Craeybeckx ergens in 1922 contact zoekt met Huysmans om diens tussenkomst te vragen voor de vrijlating van een medegevangene. Craeybeckx zelf was op 3 februari 1920 voor militant activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog door het Krijgsgerechthof veroordeeld tot vijf jaar gevangenisstraf, waarvan hij er tweeënhalf effectief uitzat. Hij werd ook voor vijf jaar zijn burgerrechten ontnomen.

Zoals hij dit deed voor vele andere activisten hielp Camille Craeybeckx. Meer nog, hij zou hem na zijn vrijlating werk bezorgen en steunen in zijn politieke carrière. Huysmans had weliswaar tijdens WOI stelling genomen tegen het activisme, maar was zeker nog niet vergeten hoe hij door zijn collega's van de Tweede Internationale was afgestraft omdat hij in volle oorlogstijd een internationaal vredescongres (Stockholm, 1917) wou inrichten. Voor de meestal francofone bonzen van de BWP, de 'super-patriotards', was dit bijna landverraad. In Brussel werd Camille na de oorlog met de rug aangekeken. Zijn politieke carrière in Brussel was gebroken en hij had zijn heil gezocht in Antwerpen. Het is bekend dat hij pleitte voor amnestie.

Er moet ook een ander idealistisch raakpunt geweest zijn tussen de jonge activist en de zesentwintig jaar oudere socialist. Craey-

beckx was in zijn studententijd overtuigd Vlaamsgezind. Reeds in zijn atheneumtijd stichtte hij een Johanneskring, zo genoemd naar het boek *De kleine Johannes* van de Nederlandse schrijver Frederik van Eeden. De jongelui waren geïnspireerd door Van Eedens optimistische levensfilosofie van een betere en vrije maatschappij, gedragen door liefde en rechtvaardigheid. Zij wantrouwden de vooroorlogse politieke generatie met haar 'cynisme, pessimisme en leugenachtigheid'. De leden van de Johanneskring behoorden ook meestal tot de in 1901 in het atheneum opgerichte Vlaamsche Bond. Vanaf 1916 evolueerde de Johanneskring tot een Vlaamsche kring, een voortzetting van de Vlaamsche Bond buiten het atheneum.

De studies van de jonge Craeybeckx verliepen nogal wispelturig. Hij verliet vroegtijdig het atheneum, behaalde toch langs de centrale jury een vervroegd getuigschrift humaniora en liet zich inschrijven aan de Von Bisping Universiteit in Gent. Weldra verwaarloosde hij zijn studies om op activistische meetings het woord te voeren en gooide hij zich volop in de activistische jeugdactie. Later verklaarde hij te hebben gehandeld uit rechtvaardigheidsgevoel en dat Van Eeden zijn inspiratie en leidsman was geweest.

Camille Huysmans had veel bewondering voor de figuur en de - soms lyrische - idealistische geschriften en maatschappelijke experimenten van Van Eeden. Het Walden-experiment, een soort zelfondersteunende commune (1907) genoot grote belangstelling van anarchisten, en van socialisten die de herinnering hadden bewaard aan de pogingen van de utopische socialistten om communes op te richten. César De Paeppe bijvoorbeeld was gefascineerd door de leefgemeenschap van de Oneida-Indianen. Ook bij de Socialistische Jeugd leefde Van Eeden als

een voorbeeld van een maatschappelijk dromer. En alhoewel *De kleine Johannes* meer een sprookje dan een poging was om een nieuw wereldbeeld begrijpelijk te maken voor de jeugd, was het boek overal te vinden in socialistische bibliotheken en ook in schoolbibliotheken.

Het zou wel eens kunnen dat Geldolfs veronderstelling van een idealistische verwantschap tussen Camille en Lode dicht de waarheid nadert.

Wat er ook van zij, Huysmans stond niet onsympathiek tegenover de jonge man Craeybeckx, die zijn wilde jaren achter de rug scheen te hebben.

Hij bezorgde hem kortstondig werk bij *Volksgazet*, daarna bij de Federatie van Coöperatieven, beval hem aan bij partijgenoten en zorgde voor een tweede start als redacteur bij *Volksgazet*, waar hij om te beginnen de internationale rubriek kreeg. Hij verzorgde er onder meer een reeks artikels over de aanval van het Italiaans fascisme op de internationale democratie. Een ander sterk raakpunt met Huysmans was zijn pleidooi voor een soort voorloper van de Benelux, namelijk een tolverbond met Nederland. Craeybeckx werd ook medewerker bij de socialistische radio-omroep SAROV. Zo Lode zich tot aan zijn nek in de wereld van de pers en de cultuur bewoog, dan lag op het politieke vlak het beschermheerschap van Huysmans ettelijke niveaus lager.

Eerherstel van Craeybeckx

Craeybeckx begon in de politiek op de plaats van kansloze derde plaatsvervanger op de BWP-lijst van de parlementsverkiezingen van 1925. Bij toeval werd hij echter verkozen wegens het overlijden van de twee vóór hem

geplaatste plaatsvervangers. Craeybeckx' geloofsbrieven werden geldig verklaard in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, maar toch diende hij onmiddellijk zijn ontslag in. Geldolf vermoedt dat Huysmans zwaar gewogen heeft op die beslissing, genomen ten einde een andere protégé, Urbain Jamar, het parlement binnen te loodsen. Jamar was één van Huysmans medewerkers geweest van de tijdens WOI in Nederland uitgegeven *Belgische socialist*, die zich volledig achter de Stockholmpolitiek had geschaard. Op 20 januari 1929 verscheen een beperkte amnestiewet en Craeybeckx werd in eer hersteld op 25 april. Hij nam deel aan de parlementsverkiezingen van 1929 en werd verkozen tot kamerlid. In 1933 werden Huysmans en Craeybeckx burgemeester, respectievelijk van Antwerpen en Deurne.

Lode naar het kamp De Man

Waarom Craeybeckx in augustus 1937 ontslag nam als burgemeester en gemeenteraadslid van Deurne blijft onduidelijk. Geldolf vermoedt dat de campagne van Hendrik De Man tegen het cumuleren van politieke mandaten er voor iets tussen zit. Lode distantiëerde zich in ieder geval van de oude patron door de stelling van de Belgische neutraliteitspolitiek te onderschrijven.

Onder de indruk van de toenemende oorlogsdreiging in Europa sprak koning Leopold III zich in 1936 in een rede voor de ministerraad uit voor een losmaking van België van alle bondgenootschappen. Om het land te vrijwaren voor betrokkenheid in een eventueel internationaal conflict pleitte hij voor een volledig neutrale buitenlandse politiek. Twee boegbeelden van de BWP, Paul Henri Spaak en Hendrik De Man, volgden

de redenering van de koning. Onder voorzitterschap van De Man boog het Nationaal Bureau van de BWP uiteindelijk het hoofd. Vijf socialistische ministers zetelden in de laatste vooroorlogse regering-Pierlot.

De Man pushte verder. Hij stelde voor een vredesconferentie te houden, waaraan zowel de democratische als de totalitaire staten zouden deelnemen. Craeybeckx werkte mee aan een nummer van *Leiding* (met De Man als directeur), waarin de neutraliteitspolitiek en het voorstel van een vredesconferentie in een aantal artikels aan bod kwamen. Het artikel van Craeybeckx zat ingekapseld in 'het agressieve proza' van De Man, een artikel van diens acoliet Delvo en aanvallen op Huysmans' Stockholmpolitiek van weleer. Huysmans repliceerde nijdig in *Vólksgazet* met aanvallen op De Man voor wiens Plan hij enkele jaren voordien op zijn zachtst gezegd ook niet veel voelde. Max Buset trok op zijn beurt van leer tegen De Man in *La revue socialiste*. Het laatste woord was aan Huysmans bij de bespreking van de begroting Buitenlandse Zaken in de Kamerfractie op 15 december 1939. Met een Huysmansiaanse paradox noemde hij zijn tegenstanders kortzichtig, want: "*Dat wij om reden van onze onafhankelijkheidspolitiek, ook neutraal moeten denken [...] met zulk denken komt men gemakkelijk tot een psychologische toestand die gekenschetst wordt door het niet-denken*".

Tijdens WOII was er nauwelijks sprake van conflicten tussen Huysmans en Craeybeckx. Huysmans was in Londen na Leo Delwaide te hebben aangeduid als plaatsvervangend burgemeester, met onder meer de opdracht de Antwerpse diamantnijverheid te organiseren. Lode was de regering gevolgd naar Frankrijk en steunde de door haar voorgestelde motie die de houding van Leopold III

laakte. Hij maakte zich verdienstelijk voor landgenoten en voor de repatriëring van weggevoerde Vlaamse nationalisten en communisten uit het kamp van le Vernet d'Ariège. De auteur wijdt in dit hoofdstuk een lange passus aan Jan Brans, sinds 1934 Craeybeckx' voornaamste medewerker op zijn advocatenkantoor. Brans evolueerde van Vlaams-nationalist tot uitgesproken aanhanger van het Groot-Duitse Rijk. Craeybeckx bleef met hem opgescheept tot december 1942. Brans had ondertussen kunnen verhinderen dat de Duitse bezetters het huis van Lode binnenvielen toen zij op jacht waren naar de zogenaamde 'limogeards' (verzamelnaam voor al wie in Limoges de motie tegen koning Leopold III had gesteund). Craeybeckx zelf raakte betrokken bij het verzet en moest uiteindelijk onderduiken.

Een titaan wankelt

Na de bevrijding nam Huysmans het burgemeesterschap weer op. De wederopbouw van de metropool werd bijna onmiddellijk fel bemoeilijkt door de Duitse raketaanvalen met als mikpunt de haven. Camille liet de partijaangelegenheden zoveel mogelijk over aan Jos Van Eynde en aan de nieuwe partijvoorzitter Lode Craeybeckx. Huysmans ging een eminente rol spelen op nationaal vlak.

Hoe het er kan aan toegaan in de strijd om de politieke macht wordt door Geldolf in twee gevallen stevig uit de doeken gedaan.

Uit het gevecht voor het burgemeesterschap na de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 bleek dat Huysmans' positie op lokaal niveau verzwakt was. Toen hij premier werd, werd het burgemeesterschap waargenomen door Willem Eekelers. De CVP die in Huys-

mans een potentiële kandidaat-burgemeester zag zou proberen daar een stokje voor te steken door haar partijgenoot Leo Delwaide op te voeren als tegenkandidaat. Ex-oorlogsburgemeester Delwaide was een bekwaam man, maar was zijn parlementaire onschendbaarheid kwijtgespeeld. Hem werd vooral ten laste gelegd dat hij had bijgedragen tot een poging tot structuurverandering van Antwerpen tot een Groot-Antwerpen. Hij was dus in feite onverkiesbaar door de besluitwet van 9 september 1945, een overgangsregeling die verbood dat wie op het ogenblik van de vastlegging van de kiezerslijsten beschuldigd was van misdaden of delicten tegen de veiligheid van de Staat, noch als kiezer, noch als kandidaat aan de wetgevende, provinciale of gemeenteraadsverkiezingen kon deelnemen. De besluitwet was geldig tot 31 december 1946.

Bij de poll-verrichtingen voor de Antwerpse CVP-lijst kwam Delwaide als eerste uit de bus en P.W. Segers, algemeen voorzitter van de ACW en oud-schepen, als tweede. De CVP zou hemel en aarde bewegen om te bewijzen dat Huysmans Delwaide tegenwerkte. Een eerste zet in het schaakspel was de besluitwet van 8 november 1946 over geplande controle- en verificatiewerkzaamheden om te verhinderen dat onverkiesbare kandidaten voor de wetgevende, provinciale en gemeenteraadsverkiezingen kandidaat zouden zijn. Indien Delwaide kandidaat was, wat inderdaad het geval bleek, dan zou het onderzoek naar zijn verkiesbaarheid pas na de gemeenteraadsverkiezingen gebeuren. Geldolf ontleedt grondig het politieke steekspel dat zich hierrond ontwikkelde op het ogenblik dat Huysmans eerste minister was van de tweede naoorlogse linkse regering, ook 'de meeuw op één poot' genoemd wegens de krappe meerderheid. De interpellat-

*Lode
Craeybeckx
met prins
Albert in 1972*

tie van Huysmans door Paul Struye over het zogenaamd 'machtsmisbruik' van de regering door het aanwenden van bijzondere machten (besluitwetten) werd een heftig incident met een tumultueus verloop door de beschuldigingen aan het adres van Huysmans en de verdediging van Huysmans die de schuld in de schoenen van de CVP schoof. Merkwaardig genoeg bleven twee mogelijke andere kandidaten voor het burgemeesterschap, P.W. Segers, tweede op de CVP-lijst, en Craeybeckx, tweede op de BSP-lijst, op de achtergrond. Antwerpse CVP-leden voerden daarop mevrouw Delwaide als lijstduwer op. Zij behaalde - zeker voor een vrouw in die periode - een merkwaardig hoog aantal voorkeurstemmen: 41.486. Door die uitslag was de CVP slechts op enkele honderd stemmen verwijderd van de meerderheid. Bij de onderhandelingen over het burge-

meesterschap stuitte Huysmans op een absoluut veto van de CVP. De BSP liet haar veto op de kandidatuur van Segers als schepen varen, liet Camille vallen en schoof Craeybeckx naar voor. De liberalen tekenden verzet aan tegen Lode, niet alleen wegens zijn activistisch verleden, maar vooral omdat hij als parlementair een wetsontwerp tot nationalisatie van de banken, de sleutelbedrijven en de verzekeringen mede had ondertekend.

De geplande tripartiete met de liberalen sprong af en een coalitie BSP-CVP was in de maak, zeer tegen de zin van Huysmans en zijn bekwame, trouwe secretaris Edgar Van de Castele. De socialisten kregen het burgemeesterschap en drie schepenambten; de CVP vijf schepenambten en het voorzitterschap van de COO (vandaag OCMW). Mevrouw Delwaide had het haar aangeboden

schepenambt geweigerd om de coalitie niet te doen afspringen.

Craeybeckx ving het burgemeesterschap aan onder het gewicht van een zeer vertoornde Huysmans. Als eerste minister zou Huysmans de benoeming zolang mogelijk uitstellen. Eerst werd delegatie voor het burgemeesterschap aan de plaatsvervangende Eekelers verleend, die hij veel ernstiger en bekwaamer achtte dan Craeybeckx. Lodes aandringen vond geen gehoor. Huysmans was verbitterd en ontgoocheld en voelde zich in het gezicht geslagen door de partij.

De 'meeuw op één poot' viel op 12 november 1947. Huysmans keerde niet terug naar Antwerpen, werd minister van Onderwijs in de regering-Spaak-Eyskens, en ging zwaar drukken op de nieuwe minister van Binnenlandse Zaken, zijn vriend Piet Vermeylen, opdat deze Eekelers zou benoemen. Vermeylen echter oordeelde objectief en Craeybeckx werd benoemd met terugwerkende kracht op 9 april 1947. Craeybeckx was vijftig, in de kracht van zijn leven, Huysmans was zevenenzeventig en zijn hoogtepunt voorbij.

Huysmans 'cavalier seul'

Vanaf de jaren '60 leek de rol van Huysmans in het politieke gebeuren bijna uitgespeeld, alhoewel hij nog altijd zowel nationaal als internationaal een hoge waardering genoot. In Antwerpen werd hij bij iedere significante verjaardag uitbundig gevierd en kon hij zich in de afhankelijkheid van de sinjoren koesteren.

In 1965 zou de oude haan nog eens kraaien toen hij na een conflict met de BSP opkwam met een aparte lijst voor de parlementsverkiezingen.

Alles begon met een tot een fikse rel uit-

groeïend incident tussen Craeybeckx en de Joodse Gemeenschap. Het was voor de Antwerpenaren geen geheim dat 'de Lode' een dagelijks cafébezoeker was en in de late uurtjes zwaar provocerend kon worden. Begin april 1964 haalde hij in zijn stamcafé beledigend uit naar een groepje joden door uit te kramen dat het jammer was dat er niet meer van hun soortgenoten in de Duitse verbrandingsovens verdwenen waren. De pers kreeg lucht van het incident en blies het op. *Pallisterke* gewaagde van een complot in de BSP-rangen zelf; de joodse loge 'B'nai B'rih' ging tot in de hoogste regionen van de nationale politiek met een motie tegen Craeybeckx; de gemoederen in Israël waren gekwetst. Na een brief met verontschuldigen van de burgemeester sloot de Joodse Gemeenschap het incident, dat evenwel niet vergeten werd. Bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen van 1964 had Craeybeckx het met zijn verder uit de hand lopend drankverbruik verkorven bij de Antwerpse socialisten. Hij besloot zich geen kandidaat te stellen.

Zonder de toen drieënnegentigjarige Huysmans en zonder Craeybeckx op de lijst was er reden tot paniek in de BSP. Op een bijzonder interessante vergadering van het algemeen bestuur van de partij nam Mathilde Schroyens, schepen van Onderwijs, het onvoorwaardelijk op voor Craeybeckx met de vraag hem buiten poll als nummer 1 op de lijst te stellen. Craeybeckx vroeg daarop de intrekking van de brief waarin hij zich terugtrok.

Geldolf was daar zelf als jong politicus aanwezig en versloeg de vergadering in een ongenueanceerde taal. Aan Huysmans werd gevraagd lijstduwer te zijn, zo werd de voorziene schade door de kandidatuur van de nog steeds populaire ouderdomsdeken beperkt. Toch verloor de BSP op 11 oktober drie ze-

tels in de gemeenteraad; de Volksunie deed haar intrede met vijf zetels. Craeybeckx bleef nog aan als burgemeester tot 1976 en de 'redende engel' Huysmans zat terug in de politiek als gemeenteraadslid.

De Antwerpse socialisten beseften nog maar weinig welke ramp voor hun eigen partij zij binnengehaald hadden. Huysmans was er tuk op om in het parlement te zetelen tot zijn honderdste. Hij stelde zich kandidaat voor de parlementsverkiezingen van 23 mei 1965. Partijvoorzitter Jos Van Eynde viel de pijnlijke taak te beurt hem te melden dat geen enkele afdeling zijn kandidatuur voordroeg. Camille pikte dit niet en kwam in Antwerpen op met een eigen lijst. Bij de verkiezingen kreeg hij 14.937 stemmen achter zijn naam, maar haalde geen zetel. De BSP verloor twee zetels, waarvan één aan de Volksunie met de jonge Hugo Schiltz.

Camille overleed in 1986. Mathilde Schroyens zou later Craeybeckx opvolgen als burgemeester.

Terugkijkend op zijn verhaal over twee levens in de politieke arena mijmert Geldolf over de trauma's die bij een toppoliticus als Camille lang kunnen nawerken: de mislukking van Stockholm, de verwijdering uit het Brusselse Volkshuis; het hem (volgens hem op een oneerlijke manier) ontfutseld ambt van burgemeester door het samenspel van zijn beschermeling Craeybeckx en diens jeugdvriend P.W. Segers. Lode Craeybeckx noemt hij een 'dichter verdwaald in de politiek', met een sterk rechtvaardigheidsgevoel en een jeugdige 'foute' keuze die hem, waar nodig in het politieke steekspel, als één struikelblok voor de voeten werd geworpen.

De twee hoofdrolspelers heeft hij niet behandeld als helden, ook al hebben ze beiden hun stempel gedrukt op de eigentijdse Ant-

werpse en op de nationale politiek. Geldolfs diepe aanhankelijkheid aan zijn stad Antwerpen zindert doorheen heel het boek. Beter dan wie ook kent hij het spel van de politieke intriges en maakt hij ze voor ons zeer begrijpelijk. Hij heeft zelf ook de bittere smaak van het buitendringen geproefd.

En toch brengt hij als getuige uit de eerste hand zijn verhaal verbazingwekkend neutraal. Hij heeft zowel met Camille als met Lode samengewerkt. Zijn ervaring als politicus met de Antwerpse politiek stelt hem in staat met veel begrip diep door te dringen zowel in de kringen van de Antwerpse socialistische partij als in de politieke geschiedenis van de metropool. Als historicus heeft hij zijn onderwerp behandeld in strikte objectiviteit, die nog benadrukt wordt door het hanteren van een soort reportagestijl die de lezer blijft boeien. Geldolf kadert, door zijn eerdere studies over Huysmans, het geheel in de nationale en internationale politieke context. Uitgebreide voetnoten brengen veel nieuws over medespelers en randfiguren. In het uitgebreid namenregister staan heel wat prominenten.

W. GELDOLF, *Camille Huysmans en Lode Craeybeckx (1922-1968). Het verhaal van een politieke relatie in goede en kwade dagen*, Facet, 1999, 328 p., ill.